

O některých úkolech odborného studia psychologie na vysokých školách.

Existuje dnes dvojí důvod k zamyšlení se nad postavením a úkoly psychologie na vysokých školách.

Je to jednak sám rychlý vývoj této vědy, která v současné době směle překonává své buržoasní pozůstatky a své idealistické nedostatky a spěje k tomu, aby z pouhé „naděje na vědu“ — jak vtipně řekl slavný zakladatel vědecké materialistické psychologie I. P. Pavlov — se stala skutečnou vědou a zařadila se tak jako rovnoprávná družka k ostatním vědám přírodním i společenským, které ji doposud pro její povrchní a toliko popisný charakter přehlíželi.

Druhý důvod k tomuto zamyšlení je ten, že díky našemu úspěšnému budování socialismu a díky novým plánům našeho ministerstva školství, věd a umění můžeme přikročit k přebudování našeho pedagogického a učivědeckého studia a k vybudování fakulty, která by se speciálně zabývala vědeckými otázkami výchovy člověka a otázkami jeho tělesného i duševního rozvoje, čemuž musí socialistický a lidově demokratický řád podle slov Stalina věnovat co nejvíce péče. Tím před námi vyvstává naléhavá otázka přesného ujasnění náplně pedagogických věd a jejich vzájemných vztahů.

Poněvadž postavení psychologie a úkoly, které může plnit, jsou určovány stupněm jejích vědeckých možností, je nutno se nejdříve zastavit u otázky, jaké prostředky může současná psychologie poskytnout rozvoji a výchově člověka, jak užitečným a účinným nástrojem se může stát v rukách vychovatele, lékaře a psychiatra.

Je nutno si přiznat, že psychologie byla přednášena na našich vysokých školách dosud způsobem ne dosti uspokojivým. Důkazem toho jsou i kritické a nespokojené hlasy posluchačů na našich fakultách. Je sice pravda, že úpadková buržoasní psychologie (psychoanalýza, instinktivismus, behaviorismus, tvarová psychologie a pod., jež byly nikoli vědou, nýbrž apologetikou kapitalistického řádu) z našich vysokých škol mizí, avšak bylo by chybou domnívat se, že jsme tím dosáhli konečného cíle a že je možno spokojeně složit ruce v klín. Vymetení buržoasních přežitků do odpadků je toliko předpokladem vlastní konstruktivní práce, smělému budování skutečně materialistické a dialektické, s praxí spjaté psychologie.

Jako v četných jiných oborech ukázala sovětská věda i psychologii cestu vpřed. Slavná konference Akademie věd SSSR a Akademie lékařských věd SSSR o Pavlově učení o vyšší nervové činnosti, konaná v červnu a červenci r. 1950 v Moskvě, se stala mezníkem nejenom ve vývoji lékařských věd, nýbrž i věd pedagogických, t. j. pedagogiky, psychologie a defektologie. Když největší současný Pavlovův žák akademik K. M. Bykov, ve svém referátu „Rozvoj ideí I. P. Pavlova“ hodnotí Pavlovův odkaz, dělí celou fyziologii na dvě etapy — etapu předpavlovskou a pavlovskou: „Stejně lze rozdělit, praví dále, i dějiny psychologie. Předpavlovská psy-

chologie byla vybudována na idealistickém světovém názoru, pavlovská psychologie je svou podstatou materialistická.“ (Svoboda 1950, str. 6).

Pavlovovo učení otevřelo mimořádné perspektivy pro rozvoj psychologie. Charakteristickým znakem tohoto rozvoje je to, že psychologie se vrací k objektivní výzkumné metodě a navazuje těsné spojení s fyziologií vyšší nervové činnosti. Pavlov sám na základě svého rozsáhlého faktického materiálu došel k závěru, že dnes nastává doba splnutí psychologie, která doposavad byla většinou idealistickou, a fyziologie vyšší nervové činnosti, neboť — jak pravil — obě dvě vědy v podstatě zkoumají jedno a totéž. Psychologie přestává být jakousi samostatnou a metafysickou „duchovědou“. Uskutečnění této *pavlovské psychologie* neznamena ovšem popření zvláštní, sociálně podmíněné kvality duševní funkce člověka. Naopak v pavlovské psychologii musíme spatřovat velkolepou jednotu poznatků získaných na základě historického materialismu (na př. vliv hospodářského a kulturního prostředí a výchovy na duševní vývoj) s poznatky získanými laboratorní, přísně objektivní přírodovědeckou metodou. S tohoto hlediska se nám jeví pavlovská psychologie, Pavlovo učení o vyšší nervové činnosti jako jeden z největších úspěchů lidského poznání, jako opětovný důkaz nezdolné síly lidského intelektu. Sám Pavlov si uvědomoval veliký historický význam těchto objevů, díky kterým „mozek, který ve své nejvyšší formě — jako mozek lidský — vytvářel a vytváří přírodovědu, nyní se sám stává objektem přírodovědeckého výzkumu“. (Sebr. spisy, rusky, sv. III. str. 95.)

Na základě Pavlovova učení bude možno proniknout do samotných zákonitostí duševního vývoje člověka a tím i ovládnout duševní vývoj a nervový systém tak, že utváření nových a dokonalejších lidí přestane být snem, nýbrž reálnou skutečností socialismu a komunismu. Vědy u člověka, t. j. lékařské vědy, pedagogika a psychologie, vyzbrojeny mocným poznáním, rozvinutým na základech pavlovského nervismu, budou vládnout všemi prostředky, jimiž je možno řídit vývoj zdravého a všestranně duševně rozvinutého člověka. Pedagogika i psychologie překonají svůj dosavadní přízemní empirismus, stanou se vědami, vycházejícími z determinismu, schopnými předvídat účinky svých opatření, zásahů i metod a plánovat rozvoj člověka. Pavlovovo učení, toť mičurinství v kvalitativně vyšší oblasti lidské, v duševní i tělesné výchově osobnosti člověka.

Bezmocný a proto i často spekulativní popis je v psychologii přechován díky Pavlovovu učení o vyšší nervové činnosti. Na jeho místo nastupuje analýza, příčinnost a předvídaní.

Z tohoto stavu současné psychologie je nutno vycházet při *plánované realizaci vědeckého pedagogického studia*, které má našim pedagogickým gymnasiím, ministerstvu školství, věd a umění, výzkumným ústavům, našim závodům, internátům, našim psychiatrickým klinikám a jiným léčebným ústavům dodat odborně vzdělané, pedagogicky vysoce kvalifikované vedoucí vychovatele a pedagogy, schopné pečovat o nejcennější statek naší společnosti, jímž je člověk, a zanícené pro výchovnou práci při jeho zdokonalování. Zde budou tedy i vyrůstat vědečtí pracovníci v oboru pedagogiky, psychologie a defektologie.

Není nikterak náhodné, že teprve v lidové demokracii, budující socialismus, vznikají pedagogické fakulty a rodí se čtyřleté vysokoškolské

pedagogické studium. Velká péče, kterou věnuje náš stát výchově a škole, si vyžaduje jako svůj bezprostřední důsledek vysokoškolské vědecké studium pedagogiky a věd s ní spojených.

Není pochyb o tom, že základními obory na tomto vědeckém studiu zůstanou *pedagogika*, *didaktika* a *theorie výchovy*, problém pedagogického a vlasteneckých učitelů.

Avšak neméně důležitým základem pedagogického vzdělání se musí stát *psychologie*, budovaná na pavlovských základech, a obecná *fysiologie* i *fysiologie vyšší nervové činnosti*.

Psychologie musí ovšem dostat jinou náplň, než měla dosud. Za prvé a s *pedagogickou praxí*. Dosud tradičně existující těsné spojení *psychologie* s *filosofií*, jež se projevuje u nás i v tom, že *psychologie* je zařazena na filosofickou fakultu, je dnes již přežitkem a je zábranou dalšího vědeckého rozvoje *psychologie*. Jestliže v buržoasní *psychologii* ještě do nedávna žila v symbióse s buržoasní *filosofií* a *sociologií*, tu to bylo především proto, že tyto dvě disciplíny byly stejně *spekulativní* a stejně *reakční* jako sama buržoasní *psychologie*. Avšak u nás nepotřebujeme ani *spekulativní*, vzdálenou životním a živým problémům, a tím méně *reakční*.

Naopak dnes se ukazuje, že vědecký rozvoj vědecké *psychologie* je jedině možný v těsném svazku s *pedagogikou* a jejími potřebami. Tento nutný vztah *psychologie* a *pedagogiky* správně charakterisoval slavný ruský pedagog K. D. Ušinskij, který vycházel z této zásady: má-li se stát *pedagogika* vědeckou, musí se opírat o *psychologii*, avšak současně i sama *psychologie* může dosáhnout svého rozvoje jen pomocí *pedagogiky*. *Pedagogická praxe* je ověřením správnosti či nesprávnosti *psychologických poznatků*. *Pedagogika* má hrát ve vývoji *psychologie* takovou roli, jakou má *lékařství* ve vývoji *přírodních věd*, zvláště ve vývoji *fysiologie*.

S tohoto hlediska je nutno označit snahy o to, aby vědecká *psychologická studium* zůstávalo i nadále na dosavadní filosofické fakultě jako *přežitek minulosti*, který nemá oprávnění ani v povaze samotné *psychologické vědy* ani v plánu nové organizace odborného studia *pedagogických věd*. Je známo, že *psychologie* i její vědecké studium jsou v Sovětském svazu vždy spojovány i po organizační stránce s *pedagogikou*; kádry sovětských *psychologů* vyrůstají na *pedagogických institutech* a především v Akademii *pedagogických věd*.

Avšak — jak ukázáno již výše — *psychologie* se dnes stává vědou nového charakteru, vědou skutečně *materialistickou*, vycházející z *jednoty psychického a tělesného*: „Abychom mohli *neurologické symptomy* pochopit vskutku vědecky a abychom s nimi mohli úspěšně bojovat, pravil I. P. Pavlov v jedné ze svých posledních vědeckých prací, musíme se rozejít s oddělováním *psychického* od *somatického*, které je v nás tak zakořeněno.“ (Sebrané spisy, rusky, sv. III., str. 581.)

Tento důsledný *materialistický monismus* znamená, že *psychologie* se může dále vědecky rozvíjet jen v těsném svazku s *Pavlovovou fysiologií* a že *psychologie* musí skoncovat s dosavadním *idealismem* i s dosavadní *popis-*

ností a musí si postavit jako svůj úkol studium „hmotného substrátu psychických jevů — nervových procesů“, jak to žádal Lenin (Soč. I. 127).

Poněvadž, jak učí materialismus, je člověk, i když je společenskou bytostí, též součástí přírody (jež se prací stala člověkem), platí i pro něho celá řada *přírodovědeckých poznatků*. Je známo, že Pavlov zdůrazňoval, že základní zákony vyšší nervové činnosti zkoumané na zvířatech (excitace, útlum, iradiace, indukce a jejich složité vztahy) mají svou platnost i při studiu duševní činnosti člověka.

Vědecké studium psychologie, přiřčené k pedagogické fakultě, nesmí proto být odtržené od přírodních věd, nýbrž posluchači této pedagogické fakulty musí projít důkladnou přírodovědeckou přípravou především fysiologií vyšší nervové činnosti.

Osvojit si materialistický pohled na člověka ovšem neznamena převedení všech lékařských věd na pedagogickou fakultu, avšak jejich obecnými základy musí být i vyzbrojeni naši budoucí pedagogové a psychologové, při čemž hlavní pozornost bude soustředěna pavlovskou fysiologií vyšší nervové činnosti.

Z tohoto důvodu *fysiologie*, především *fysiologie vyšší nervové činnosti člověka*, se musí stát dalším základním oborem vědeckého studia na pedagogické fakultě, který podrobně seznámí posluchače se zákonitostí procesů v lidském těle, především mozku a se zákonitostmi ontogenetického vývoje organismu a hlavně mozku dítěte. V Sovětském svazu jsou již dávno zařazeny přednášky fysiologie na pedagogických fakultách a institutech místo biologie dítěte. Přední sovětské fysiologové K. M. Bykov, J. P. Frolov a j. působili nebo působí právě na těchto pedagogických fakultách.

Přednášet psychologii a pedagogiku bez předchozího důkladného rozboru fysiologie vyšší nervové činnosti znamenalo by proto nerespektovat současný rozvoj sovětské vědy.

Tímto způsobem dosud vedle sebe často dosti izolovaně působící pedagogika, psychologie, biologie dítěte a defektologie budou skloubeny *v jeden celek, organicky spojený vnitřními vztahy v harmonickou stavbu pedagogických věd*.

Na poznatky, které dá posluchačům fysiologie, bude navazovat pavlovská psychologie, která jednak podá přehled v obecných zákonitostech duševní, t. j. vyšší nervové činnosti člověka a jednak se bude zabývat jejím vývojem u dětí. Tyto psychologické poznatky budou základem pro studium pedagogiky.

Defektologie má navazovat na poznatky o normálních zákonitostech vývoje člověka, t. j. na fysiologii a psychologii a na výchovu normálního dítěte, při čemž se specializuje na výchovu defektních dětí. Učení o vyšší nervové činnosti je nezbytným základem pro analýsu jednotlivých defektů v duševním vývoji dětí.

V takto organisovaném studiu by tři specialisované větve — větev pedagogická (dělicí se dále na pedagogiku předškolní a školní), psychologická a defektologická — byly současně jak vzájemně těsně spojeny, tak aby i mezi nimi byla možná odborná specialisace ve výchově vědeckých kádrů pedagogických, psychologických a v oboru defektologie, jichž je dnes velký nedostatek.

Z takto organizovaného studia by měla velký prospěch i samotná pedagogika, které Pavlovovo učení nesmí být lhostejné a která dosud trpí odtržením od materialistické fyziologie a psychologie.

Dále je nutno mít na zřeteli to, že má-li být studium pedagogiky, psychologie a defektologie skutečně vědecké, musí se opírat o výzkumnou práci.

Pro psychology to konkrétně znamená, že v těsné spolupráci s fyziology si musí osvojit metodiku pavlovského výzkumu. K tomu je ovšem třeba, aby MŠVU vytvořilo materiální předpoklady toho výzkumnictví, t. j. laboratoře vybavené tak, aby mohly plnit svůj odpovědný úkol. Na tuto skutečnost rovněž upozorňuje akademik K. M. Bykov ve svém referátu „Rozvoj ideí I. P. Pavlova“, když kritizuje činnost sovětské Akademie pedagogických věd za to, že opomíjela učení I. P. Pavlova, především jeho myšlenku o druhé signální soustavě: „Nutno bohužel konstatovat, praví Bykov, že skvělá Pavlovova idea o druhé signální soustavě se u nás, v sovětském svazu, propracovává naprosto nedostatečně. Velkou vinu nese i Akademie pedagogických věd, která by mohla lépe než kdokoli jiný rozvíjet tuto část učení I. P. Pavlova ve svých vědeckých ústavech, na svém krásném dětském materiálu.“ (Svoboda, str. 73.)

Mluvil jsem o těchto otázkách s mnoha učiteli v praxi. Všichni pocítují velký nedostatek svého vzdělání právě v tom, že nemají dosti vědomostí z oblasti fyziologie a že dosavadní idealistická psychologie jim v jejich práci nedostatečně pomáhá. Ve své bezradnosti sahají po dosavadních učebnicích psychiatrie a fyziologie a j., ač zde nacházejí na své palčivé otázky málo odpovědí nebo odpovědi nesprávné. Domnívám se, že by studium organizované způsobem, jak jsem se pokusil v předcházejících řádcích načrtnout, odstranilo tuto citelnou mezeru ve vzdělání učitelů.

Tím více je ovšem nutno, aby se i naše kádry vědeckých pedagogických a psychologických pracovníků, kteří mají později vychovávat budoucí učitele a organizovat jejich práci, naučili hluboce a všestranně a v duchu materialismu (t. j. především Pavlovova učení) rozumět člověku a jeho vývoji.

Nedávno referoval český psychiatr MUDr. Čedík o svých zkušenostech v Sovětském svazu. Ukazoval kromě jiného na zajímavou skutečnost, že v sovětských psychiatrických klinikách pracuje přibližně stejný počet psychiatrů a odborně vzdělaných pedagogů a že ve všech klinikách jsou zřízeny kromě laboratoří psychiatrických i laboratoře psychologické.

Můžeme tedy shrnout. Má-li česká psychologie plnit úkoly, které jsou na ni kladeny, je třeba:

aby za prvé byla zřízena samostatná a jednotná katedra psychologie při pedagogické fakultě v Praze, a aby obdobným způsobem byla tato otázka řešena v jiných vysokoškolských centrech. Existence odborného psychologického studia na filosofických fakultách je nejenom přežitek minulosti, který je obhajován často jen z prestižních motivů, nýbrž při současném nedostatku odborných kádrů je roztrášení sil škodlivé a znemožňuje plánovitý rozvoj psychologie;

za druhé, aby psychologům a fyziologům, pracujícím společně na otázkách Pavlovova učení o vyšší nervové činnosti, byla dána možnost expe-

rimentálně pracovať a ďalej rozvíjať slávne Pavlovovo dedičstvo a tak definitívne prekonať u nás značne silnú tradíciu idealistickej psychológie a vytvoriť novú etapu psychológie materialistickej a vedeckej. K tomu je ovšem potreba, aby MŠVU a Ústredí vedeckého výskumu vytvorili materiálne predpoklady pre tento experimentálny výskum (t. j. zriadené laboratóre a pod.).

To sú niektoré z hlavných súčasných úloh odborného štúdia psychológie na vysokých školách pri budovaní nových vysokých škôl, naplnených socialistickým duchom a učiacich sa od sovietskej vedy.

J. S. PETERSKIJ:

O umeníu prednášať.

Spôsoby prípravy študentov na sovietskych vysokých školách sú rôzne: prednášky, samostatná práca študentov, semináre vyššieho typu, praktické cvičenia, písomné referáty a i. Všetky tieto prvky sa harmonicky spájajú a vzájomne podmieňujú, ale hlavný a určujúci význam majú z nich prednášky. Mnohí profesori na našich právnických ústavoch a fakultách sú výbornými lektormi, no, naša literatúra týkajúca sa metodiky prednášok je nedostupná. Za takýchto podmienok by nezaškodilo, keby si starí lektori sdielali svoje skúsenosti, výsledky svojich úvah a pozorovaní.

Prednášky sú druhom verejného vystúpenia. A preto, predovšetkým pri práci nad svojimi prednáškami, každý z nás musí preštudovať a brať si príklady z verejných vystúpení V. I. Lenina a J. V. Stalina. Pri dôkladnom štúdiu týchto vystúpení vidíme ohromujúcu silu presvedčenia, pevné zdôvodnenie každej tézy, harmóniu, postupnosť a veľkú jednoduchosť výkladu tých najťažších a najsložitějších otázok. Obrovský význam má vzácne svedectvo súdruha Stalina o Leninovi ako majstrovi rečníckeho umenia. Pri spomínaní na vystúpenie V. I. Lenina na Tamerforskej konferencii r. 1905, súdruh Stalin hovorí: „To boli oduševnené slová, ktoré uviedly do búrlivého nadšenia celú konferenciu.“ Neobyčajná sila presvedčenia, jednoduchosť a jasnosť argumentácie, krátke a všetkým

pochopiteľné vety, prosté vystupovanie bez závravných pohybov a afektovaných fráz, ktoré majú vyvolať dojem, to všetko zrejme odlišovalo reči Lenina od rečí obyčajných „parlamentných rečníkov“.

Ale mňa upútala vtedy nie práve tá stránka reči Lenina. Upútala ma tá neprekonateľná sila logiky v rečiach Lenina, ktorá síce trochu sucho, ale zato dôkladne ovládne poslucháčmi, pomaly ich preniká a potom ich úplne unáša. Pamätám sa ako vtedy mnohí delegáti hovorili: Logika v rečiach Lenina to sú také všemocné týkadlá, ktoré ťa akoby zachytávaly do klieští zo všetkých strán a z objatia ktorých sa nemôžeš vytrhnúť: alebo sa poddáš, alebo sa rozhodneš na úplnú prehru.

Myslím, že táto zvláštnosť v rečiach Lenina je najsilnejšou stránkou jeho rečníckeho umenia. Pred nami na katedre je živý portrét Lenina, tu je smer cesty po ktorej sa musí snažiť ísť každý profesor.

Pri štúdiu veľkých diel Lenina a Stalina, zvláštnu pozornosť treba venovať Leninovej prednáške, venovanej teórii štátu, jeho historickej prednáške o štáte. Dôkladne treba preštudovať zostavenie tejto prednášky. Na začiatku je celková charakteristika témy a rady poslucháčom ako treba pracovať, potom postupný historický výklad spojený všeobecnou úvahou o štáte ako nástroji na udržanie vlády jednej triedy nad druhou, výklad bohato ilustrovaný konkrétnymi faktami a príkladmi.

Hlavná úloha prednášok.

Hlavnou úlohou prednášok na vysokých školách, t. j. prednášok tvoriacich prednáškový beh, venovaný určitej vede je dať jasnú a plnú predstavu o danej právnej vede vcelku. K tomu je potrebné, aby sa

predovšetkým odhalilo určenie danej vedy a jej špecifických črt a aby týmto táto veda bola oddelená od susediacich s ňou vedeckých odvetví. Prednášky musia zahŕňať v sebe systematický výklad hlav-